

سیاست‌های کلان تعاملات پژوهشی حوزه‌های علمیه

مقام معظم رهبری علیه السلام:

حوزه‌های علمیه که خاستگاه علمای ربّانی و مرکز تفقّه در دین و تدبیر در امور مسلمین است، لازم است با درک زمان و توجه به شأن و توقّعی که از آنان در حلّ مشکلات علمی و فکری جوامع و پاسخگویی به اقبال مردم و هدایت آن‌ها و پرورش و تأمین معلمان و مبلغان و دانشمندان و اساتید و نویسندگان و ائمه جمعه و جماعت و نظریه‌پردازان و جامعه‌شناسان اسلامی وجود دارد، متحوّل شده و به رفع نواقص و مشکلات پرداخته و برای این امور مهمّ خود را مهیا سازند. و این جز با اهتمام علمای اعلام و فقهای عظام علیهم السلام و مشارکت دل‌سوزانه‌ی همه‌ی متصدّیان امور و با استعانت از خدای متعال ممکن نیست.

سیاست‌های کلان تعاملات پژوهشی حوزه‌های علمیه

تدوین: معاونت پژوهش حوزه‌های علمیه

آماده‌سازی و چاپ: اندیشکده دفتر برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی

مدیریت اجرایی: محمد وکیلی

ویرایش: حمیدرضا تیموری

طراحی و صفحه‌آرایی: محمود هدایی

صندوق پستی: ۳۴۳۳ - ۳۷۱۸۵

شماره تماس: ۳۳۱۳۳۲۶۱ - ۰۲۵

آدرس: قم - جمکران - بلوار انتظار - مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه

دفتر برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی - مدیریت اندیشکده

سیاست‌های کلان
تعاملات پژوهشی
حوزه‌های علمیه

(با نهادهای سیاست‌گذار، برنامه‌ریز و مولّد دانش)

معاونت پژوهش حوزه‌های علمیه
ویرایش اول

فهرست مطالب

مقدمه.....	۹
تعاریف.....	۱۰
۱. سیاست.....	۱۰
۲. سیاست کلان.....	۱۰
۳. پژوهش.....	۱۱
۴. تعاملات پژوهشی.....	۱۱
۵. سیاست‌های کلان تعاملات پژوهشی.....	۱۵
۶. نهاد پژوهشی.....	۱۶
ضرورت.....	۲۳
اهداف.....	۲۸
منطق تنظیم سند.....	۲۹
روش و فرایند.....	۳۰

پیش‌گفتار

سرعت تحولات دنیای معاصر، به‌ویژه پس از پیروزی انقلاب اسلامی، چنان شتاب گرفته که نوسازی و به‌روزرسانی تمام نهادها، از جمله نهادهای دینی و فرهنگی اجتناب‌ناپذیر است. از این رو با توجه به نقش و جایگاه بی‌بدیل حوزه‌های علمیه در نظام اسلامی و انتظاراتی که از این نهاد مقدس وجود دارد، مدیریت حوزه‌های علمیه فرایندهای تدوین، اصلاح، ارتقا و روزآمدسازی اسناد، مأموریت‌ها، سیاست‌ها، برنامه‌ها، نظام‌نامه‌ها و ساختارهای خود را به‌ویژه در دوره مدیریت حضرت آیت‌الله اعرافی، در اولویت قرار داده است تا بتواند ضمن تحقق این مطالبات و انتظارات، زمینه حضور بیش‌ازپیش حوزه‌های علمیه در میدان علم و عمل و ایفای نقش مثبت در حل مشکلات و معضلات ملی و فراملی را فراهم آورد. دفتر برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی، در راستای تحقق این اولویت، ضمن ارج‌نهادن به تلاش‌ها و زحمات چندین ساله‌ای که برای تهیه این اسناد و طرح‌ها توسط معاونت‌ها، دفاتر و مراکز مختلف مدیریت حوزه‌های علمیه صورت گرفته است، نسبت به تجمیع، نهایی‌سازی و چاپ آن‌ها اقدام کرده است. بی‌تردید ارائه نظرات و پیشنهادات سازنده اساتید و صاحب‌نظران حوزوی موجب ارتقای کمی و کیفی این اسناد و طرح‌ها خواهد شد. لازم به توضیح است نسخه‌های چاپ شده در این مجموعه، برابر با آخرین نسخه‌های مصوب بوده و در صورت هر تغییری، در چاپ جدید اعمال و به علاقه‌مندان عرضه خواهد شد.

مدیریت حوزه‌های علمیه
دفتر برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی
مدیریت اندیشکده
فروردین ۱۴۰۱ شمسی

شورای عالی
حوزه‌های علمیه
مرکز مدیریت
حوزه‌های علمیه

مقدمه

یکی از مسائل اساسی مدیریت نظام پژوهش، مربوط به مدیریت ارتباطات، تعاملات و همکاری‌هایی است که در این عرصه اتفاق می‌افتد. علم و پژوهش هویتی جمعی دارد و فعالیت‌های پژوهشی هنگامی در جامعه علمی هویت و اهمیت می‌یابد که در چرخه ارتباطات و تعاملات علمی صحیح و منطقی قرار گیرد. این تعاملات گاهی در سطح افراد (پژوهشگر) و گاهی در سطح نهادها و مراکز اتفاق می‌افتد. به طور طبیعی این تعاملات، مانند هر چیز دیگری در راستا و خط‌مشی‌هایی سیر می‌کند که بیانگر جهت سیر آن نهاد در راه رسیدن به اهداف است.

مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه در جایگاه نهاد سیاست‌گذار و مدیریت‌کننده کلان علم و پژوهش در حوزه‌های علمیه، و با توجه به بند ۱، شماره ۴ اهداف نظام جامع پژوهش، مبنی بر «تعامل با نهادهای سیاست‌گذار و برنامه‌ریز و مولّد دانش»، قصد دارد با تدوین سیاست‌های کلان تعاملات علمی پژوهشی خود، مسیر حرکت خود را در تعاملات با این نهادها مشخص کند.

تعاریف

۱. سیاست

سیاست به معنای اصل و قاعده‌ای است که نشان‌دهنده و جهت‌دهنده مسیر کارگزاران در فرایندهای تصمیم‌سازی، تصمیم‌گیری و اجرای تصمیمات و معیاری است روشن برای کنترل عملیات.

۲. سیاست کلان

تدوین سیاست‌ها به منظور تحقق آرمان‌ها

و اهداف سازمان صورت می‌گیرد و حاوی اصولی است که آرمان‌ها را به مفاهیم اجرایی نزدیک می‌کند. این سیاست‌ها به «بخشی و فرابخشی» تقسیم می‌شود. سیاست‌های کلان فرابخشی بوده و حرکت چند بخش از یک نظام را دربر می‌گیرد.^۱

۳. پژوهش

در لغت «پژوهش» به معنای پی‌جویی، جست‌وجو و بازجستن است.^۲ طبق سند واحد استانداردسازی معاونت پژوهش حوزه‌های علمیه، پژوهش «فرایند تولید دانش است».^۳

۴. تعاملات پژوهشی

مفاهیم تعاملات، همکاری‌ها و ارتباطات علمی پژوهشی در معنای عام به جای یکدیگر به کار می‌روند. هرچند در برخی منابع

۱. مجمع تشخیص مصلحت نظام، سیاست‌های کلی ابلاغیه مقام معظم رهبری، ۱۳۹۵.

۲. ر.ک. لغت‌نامه دهخدا، ج ۴، ص ۵۵۹۷.

۳. مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه، معاونت پژوهش، ۱۳۹۰.

سعی شده معنای خاص و متمایزی برای هر یک از آن‌ها در نظر گرفته شود؛^۱ اما درباره

۱. ارتباطات پژوهشی از منظر علم ارتباطات، عبارت است از فرآیند ردوبدل کردن دانش و اطلاعاتی که اعضای اجتماع علمی تولید می‌کنند. (سیروس علیدوستی، ص ۲۳) ارتباطات پژوهشی در معنای عام شامل ارتباطات رسمی و غیررسمی پژوهش است. ارتباطات غیررسمی شامل ملاقات‌های شخصی، گپ‌وگفت‌های رودروی بین فردی، نامه‌های خصوصی، شرکت در گروه‌های بحث و گفت‌وگو و مبادله پیش چاپ‌ها و... است. (علیدوستی، ص ۲۳). در تعریف عام، همکاری علمی و پژوهشی از آشنایی مختصر بین محققان و رایزنی مشترک گرفته تا همکاری‌های وسیع در طراحی و اجرا و انتشار نتایج پژوهش را می‌توان به‌نوعی همکاری علمی تلقی کرد. (ملک‌زاده، ۱۳۸۱) در معنای خاص، ارتباطات علمی به معنای ردوبدل کردن یا جریان اندیشه‌ای میان مؤلفان علم است؛ یعنی فردی اندیشه‌ای را می‌پروراند و با کلام یا نوشته خود ناقل اندیشه میان افرادی دیگر در درون یک رشته علمی یا ورای رشته‌ای خاص می‌شود. (داورپناه، ۱۳۸۶) مفهوم همکاری علمی (Scientific Collaboration) به معنای خاص، تنها شامل فعالیت پژوهشی از طریق تعاملات بین فردی است. همکاری علمی زمانی شکل می‌گیرد که دو یا چند پژوهشگر در انجام یک پژوهش برای رسیدن به هدف مشترک و خلق دانش جدید همکاری کنند. این معنا می‌تواند متفاوت از معنای ارتباطات پژوهشی باشد. طبق برخی اظهار نظرها همکاری علمی جزء ارتباطات غیررسمی پژوهشی قرار می‌گیرد. در این نظر، تولید دانش جمعی براساس ارتباطات رسمی متفاوت از همکاری انجام شده در قالب یک فعالیت جمعی است. (لودل، ۲۰۰۲، نقل در حریرچی، ۱۳۸۴) بنابراین همکاری پژوهشی در معنای ارتباطات غیر رسمی (ارتباطات پژوهشی مستقیم) کاربرد دارد. ارتباطات غیر رسمی شامل: ملاقات‌های شخصی، گپ‌وگفت‌های رودروی بین فردی، نامه‌های خصوصی، شرکت در گروه‌های بحث و گفت‌وگو و مبادله پیش چاپ‌ها و... است. (علیدوستی، ص ۲۳). بنابراین همکاری‌های علمی اخص از مفهوم ارتباطات علمی است. در تعریف فراگیر و عام، همکاری پژوهشی از آشنایی مختصر بین محققان و رایزنی مشترک گرفته تا همکاری‌های وسیعی در طراحی و اجرا و انتشار و نتایج پژوهش را می‌توان به‌نوعی همکاری علمی تلقی کرد. (ملک‌زاده، ۱۳۸۱) تعاملات علمی و پژوهشی در معنای خاص به معنای کنش‌های متقابل علمی و پژوهشی است که شامل همکاری و ارتباطات پژوهشی دو سویه می‌گردد.

حدومرز گذاشتن بین آن‌ها اتفاق نظر جامعی وجود ندارد و در بسیاری از موارد تعاریف‌شان همپوشانی دارند. مراد از تعاملات پژوهشی در این سند، عبارت است از هرگونه ارتباط، همکاری و تعامل بین کنشگران عرصه‌های مختلف پژوهش (تولید، اشاعه و کاربری دانش). طبیعتاً این تعاملات پژوهشی در ابعاد و محورهای مختلفی روی می‌دهد.

ابعاد و محورهای تعامل پژوهشی شامل:

۱. روش‌ها و کانال‌های ارتباط پژوهشی؛
۲. نوع کنشگران و مخاطبان (متعاملین)؛
۳. ساحات و زمینه‌های تعاملات پژوهشی.

۱. بُعد روش‌ها و شیوه‌ها:

انواع روش‌ها و شیوه‌های ارتباطات علمی عبارت‌اند از:

الف) به لحاظ کانال‌ها و بسترهای تعامل:

۱. کانال‌های شفاهی (انجمن‌های علمی، کنفرانس‌ها، سخنرانی، گفت‌وگوی حضوری و ...)

۲. کانال‌های کتبی (هم‌تألفی، نامه‌نگاری، مبادلات کتب، مقالات و...)

۳. بسترهای دیجیتال (پیام‌رسان‌ها، پایگاه‌های اطلاعاتی و...).

ب) به لحاظ شیوه عملیات و اجرا: اجرای پروژه مشترک، تبادل استاد و دانشجو، توسعه مشترک زیرساخت‌های علم و فن‌آوری، آموزش‌های مشترک توان‌مندسازی، اشاعه نتایج علم و...).

ج) به لحاظ سطح تعامل:

۱. تعاملات رسمی؛

۲. تعاملات غیررسمی.

۲. بعد کنشگران و متعاملین:

کنشگران عرصه پژوهش به شاخه‌های ذیل تقسیم می‌شوند:

فردی	کنشگران
گروهی (نهادی)	
درون گروهی	
برون گروهی	
استانی	
ملی	کنشگران
فرا ملی	
درون دینی	
برون دینی	کنشگران
سیاست‌گذار (ستادی)	
برنامه‌ریز (ستادی)	
مولّد دانش (صفی)	
و...	

۳. بعد ساحات و زمینه‌های ارتباطات علمی:

مسائل و موضوعات علمی و فکری به عنوان مسئله اصلی تعاملات علمی و زمینه‌های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و ... به عنوان مسائل پیرامونی تعاملات پژوهشی مطرح هستند.

۵. سیاست‌های کلان تعاملات پژوهشی

منظور از سیاست‌های کلان تعاملات پژوهشی، مجموعه سیاست‌ها و اصول کلی حاکم بر فرایندهای تعاملات پژوهشی مرکز

مدیریت حوزه‌های علمیه در مسیر تولید،
اشاعه و کاربست دانش.

۶. نهاد پژوهشی

نهاد، نظام یا سازمان تحقیقاتی، «مجموعه‌ای
نظام‌یافته از اهداف، تصمیم‌گیری‌ها،
سیاست‌گذاری‌ها، برنامه‌ریزی‌ها و ساماندهی
مراکز اجرایی، هدایت و نظارت بر تحقیقات
نهادهای مجری تحقیقات و خدمات علمی و
فنی است». (قانع‌راد، ۱۳۸۱)

طبق تعریف واحد استانداردسازی معاونت
پژوهش حوزه‌های علمیه، «نظام پژوهشی
مجموعه‌ای است منسجم و هماهنگ از
مؤلفه‌های مؤثر در فرایند پژوهش و تولید
دانش مانند: اهداف، سیاست‌ها، برنامه‌ها،
مقررات و تصمیمات، منابع انسانی و مالی،
ساختارها و محصولات پژوهشی»^۱ است. ^۲ نهاد و

۱. فرهنگ واژگان پژوهشی، مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه، معاونت
پژوهش، نسخه داخلی، ۱۳۹۷.

۲. بنا به برخی دیدگاه‌ها و نهادها، برخلاف سازمان‌ها و مؤسسات، دارای
محل و مکان خاصی نیستند و در سراسر جامعه ساری و جاری بوده و
عمومیت دارند. سازمان دارای دوام و انتظام فراوان است و کارکردهای

نظام پژوهشی از حیث سطوح وظایف به خرده نظامات یا نهادهایی چون نهاد سیاست‌گذار، برنامه‌ریز و مولد تقسیم می‌شود.

۶.۱. نهادهای سیاست‌گذار پژوهشی

نهادهای سیاست‌گذار پژوهشی، نهادهایی هستند که سیاست‌گذاری در زمینه تولید علم و فناوری را در سطح کلان برعهده دارند. متأسفانه حیطه مسئولیت و فعالیت نهادهای سیاست‌گذار در حوزه علم و فناوری، مرزبندی‌ها و تعاملاتشان با یکدیگر هنوز در قالب یک نظام منسجم معین نشده است. نهادهای موازی سیاست‌گذار متعددی در زمینه علم و فناوری در کشور وجود دارند؛ به طور خاص شورای عتف و ستاد نقشه جامع علمی و حتی در مجمع تشخیص مصلحت

← اجتماعی معینی را عهده‌دار می‌باشد. شرکت، باشگاه‌ها، بنگاه‌های حرفه‌ای، آموزشگاه‌ها و اداره از جمله سازمان‌ها و مؤسسه‌های اجتماعی به شمار می‌روند. سازمان‌ها، عموماً وابسته به نهادهای اجتماعی هستند. نهادهای اجتماعی، عهده‌دار کارکردهای مهم حیاتی انسانی هستند، که به صورت پویای (Process) پیچیده درآمده‌اند. بنابراین سازمان‌های اجتماعی مهم، به منزله وسایل یا عوامل و عناصر نهادهای اجتماعی هستند.

نظام و معاونت علم و فناوری ریاست جمهوری نیز گاهی سیاست‌گذاری صورت می‌گیرد. هرچند سیاست‌گذاری یک مفهوم و واژه مدیریتی است که در هر سطحی قابل تعریف است؛ اما سیاست‌گذاری در سطح کلان و ملی تعریفی مشخص دارد. در سطح ملی تنها مرجع سیاست‌گذار و اعلام سیاست‌های کشور، رهبری نظام است. غیر از شورای عالی انقلاب فرهنگی که در حوزه فرهنگ و علم مسئول سیاست‌گذاری است؛ آن هم به علت انتصاب به مقام ولی فقیه که با اختیارات تفویض خاص از طرف ایشان ایجاد شده است، نهادهای دیگری با وظایف مشورتی دارند یا هماهنگی و برنامه‌ریزی و اجرا را بر عهده دارند.

۶،۲. نهادهای برنامه‌ریز پژوهشی

نهادهای برنامه‌ریز پژوهشی، نهادهایی هستند که برنامه‌ریزی کلان در زمینه تولید علم، فناوری و نوآوری در راستای اهداف و

سیاست‌های کلان نظام و نقشه جامع علمی کشور را برعهده دارند. مراد از برنامه‌ریزی معنای عام آن است و شامل مدیریت پژوهش (برنامه‌ریزی، سازماندهی، بسیج امکانات و منابع، کنترل و نظارت) می‌شود. در ایران، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، مهم‌ترین نهاد برنامه‌ریزی و هماهنگی برای اجرای سیاست‌های کلان شورای عالی انقلاب فرهنگی است. معاونت علمی و فناوری رئیس جمهوری و بنیاد ملی نخبگان، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، وزارت آموزش و پرورش، فرهنگستان‌های کشور، جهاد دانشگاهی، مرکز همکاری‌های فناوری و نوآوری ریاست جمهوری، سایر وزارتخانه‌ها و نهادها و مؤسسات علمی و فناوری، وزارت دفاع، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و سایر نهادها و دستگاه‌های فرهنگی کشور، در فرایند فرهنگ‌سازی و برنامه‌ریزی نقشه علمی و اهداف و سیاست‌های کلان آن طبق مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی

همکاری می‌نمایند.

نهاد علمی پژوهشی حوزه در عین استقلال، یکی از ارکان نهاد علمی کشور محسوب می‌گردد و طبق نقشه جامع علمی کشور، اصلی‌ترین و مهم‌ترین نهاد مسئول در بخش برنامه‌ریزی و تولید علوم ارزشی و معرفتی است.^۱ طبق نقشه جامع علمی کشور، حوزه علمیه علاوه بر آن، مبانی، اصول و جهت‌گیری علوم طبیعی را نیز برعهده دارد، و نقش هویت‌ساز و جهت‌دهنده بر سایر علوم را دارد.^۲ و در این مقیاس باید به برنامه‌ریزی یا حداقل به تولید محتوا اقدام نماید؛ چراکه دین ناظر و حاکم بر معرفت‌های گوناگون بشری است و بر علم، شمول و احاطه دارد.^۳ هرچند شورای عالی حوزه‌های علمیه برای حوزه‌های علمیه نقش سیاست‌گذاری ایفا می‌کند، اما در نسبت با سیاست‌گذاری کلان شورای عالی انقلاب فرهنگی، نقش برنامه‌ریز

۱. شورای عالی انقلاب فرهنگی، نقشه جامع علمی کشور، ص ۲۰.

۲. همان.

۳. ر.ک: عبدالله جوادی‌آملی، شریعت در آینه معرفت، ص ۳۰-۴۵.

را دارد و سیاست‌هایش در محدوده وظایف و برنامه‌های خودش است.

۶،۳. نهادهای مولّد دانش

نهادهای مولّد دانش، نهادهایی هستند که ذیل سیاست‌ها و برنامه‌های کلان و عمومی صرفاً به تولید دانش می‌پردازند. هرچند در این مسیر خود به سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی در حد اجرای وظایف خود اقدام می‌کنند. برخی از این نهادهای مولّد، ذیل نهادهای قانونی و رسمی فعالیت می‌کنند؛ برخی به صورت غیررسمی و ان جی او؛ برخی برون حوزوی هستند و برخی درون حوزوی؛ برخی درون مذهبی هستند و برخی برون مذهبی؛ برخی ملی هستند و برخی فراملی و

نهادهای مولّد دانش شامل:

- انجمن‌های علمی؛
- اندیشکده‌ها؛
- باشگاه پژوهشگران؛

- قطب‌های علمی؛
- کانون‌های تفکر؛
- کانون‌های علمی؛
- گروه‌های پژوهشی؛
- واحدهای فناوری؛
- هسته‌های علمی؛
- مراکز پژوهشی؛
- پژوهشکده‌ها؛
- پژوهشگاه‌ها؛
- مؤسسه‌های پژوهشی.

سیاست‌های کلان تعاملات پژوهشی
حوزه‌های علمیه با نهادهای سیاست‌گذار،
برنامه‌ریز و مولّد دانش، عبارت است
از اصول و قواعد حاکم بر فرایندهای
تعاملات پژوهشی مرکز مدیریت حوزه‌های
علمیه با نهادهای سیاست‌گذار، برنامه‌ریز
و مولّد دانش.

ضرورت

۱. ارتباطات، فرایندی است که فعالیت‌های فردی و گروهی برای افزایش اثربخشی، از طریق آن هماهنگ می‌شود. بنابراین لازمه اثربخشی هر سازمانی به معنای تحقق اهداف آن - به اثربخشی نظام ارتباطات و تعاملات آن بستگی دارد.

۲. در گذشته علم اساساً در انزوای آزمایشگاه‌ها مورد توجه قرار می‌گرفت، دانشمندان در نهایت گمنامی و تأثیر و تأثر محیطی قرار داشتند، تحقیقات کاملاً رویکرد فردی و صرفاً با انگیزه حقیقت‌جویی و ارضای حس کنجکاوی انجام می‌گرفت. پس از انقلاب صنعتی و تغییر و تحول در روندهای زندگی بشر و همگانی شدن علم، ارتباطات علمی بعد کلان اجتماعی گرفت و علم به مثابه یک نهاد اجتماعی مورد توجه و مطالعه جامعه‌شناسان و مدیران علم قرار گرفت. در نگاه امروزی، اساساً رشد علم منوط به ارتباطات گسترده علمی است و علم در

جامعه‌ای که دانشمندان و نهادهای وابسته به آن با یکدیگر ارتباط متقابل و همکاری و تشریک مساعی دارند رشد می‌کند. طبیعتاً عدم توجه به مدیریت این بخش از پیوندهای اجتماعی، به معنای نادیده گرفتن جزئی از اجزای مؤثر جامعه تلقی می‌شود، و مهم‌تر این که بدون سیاست‌گذاری و خط‌مشی‌گذاری این بخش، جامعه علمی در حرکت و تعاملات علمی رو به رشد خود متأثر از گرایش‌ات و رویکردهای سلیقه‌ای و غیرصحیح یا بعضاً الگوهای دیکته‌شده قرار می‌گیرند.

۳. مطالعه و تحلیل وضعیت روندهای علمی حوزه حاکی از آن است که تعاملات علمی حوزه، تحت تأثیر روندهای عمومی آن (زیست فردی و انزوایی و دوری از جامعه و حکومت) به درون‌گرایی و اکتفا به تعاملات فردی و گروهی محدود انجامید و نه تنها نتوانست متناسب و هماهنگ با روندهای توسعه مناسبات و تعاملاتی علمی پیش برود، به چالش‌ها و عقب‌گردهای بسیاری

نیز دچار شد. حاصل این درون‌گرایی در تعاملات علمی منجر به بسندگی به پژوهش‌های فردی، عدم پاسخ‌گویی به مسائل و مشکلات علمی جامعه، وابستگی و عدم رشد و پویایی اقتصاد پژوهشی، فاصله‌گرفتن علوم مختلف از بدنه حوزه‌های علمیه و استقرار در نهادهای علمی دیگر و فاصله هرچه بیشتر حوزه علمیه به لحاظ فکری و فرهنگی با نهادهای دیگر علمی و عدم تأثیرگذاری در آنها شد. علت اصلی این‌گونه مسائل، روندهای تاریخی قهری ناشی از سلطه حکام جبار و به تبع، سیاست‌های تقیه‌ای و حداقلی و درون‌گرایی حوزویان بود. اما اکنون که حوزه‌های علمیه وارد فضا و رویکرد جدید اجتماعی و حکومتی شده است، انتظار دیگری به لحاظ سیاست‌گذاری و مدیریت ارتباطات علمی و پژوهش از آن می‌رود؛ و آن بازنگری در این سیاست است؛ به‌طوری‌که در سیاست‌های جدید تعاملات پژوهشی، نه

تتها باید تمامی کمبودهای گذشته جبران شود، بلکه باید در مقیاس‌های بلند تمدنی گام بردارد.

۴. نهادها و مراکز مختلفی در کشور به موازات حوزه‌های علمیه به سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و تولید علم می‌پردازند. هر چند هریک از این نهادها مقاصد و اهداف خود را دنبال می‌کنند، اما به دلیل پرداختن به موضوع واحد، خواسته یا ناخواسته در ارتباطات و همکاری با یکدیگر قرار خواهند گرفت؛ لذا بدون داشتن اصول و ضوابط اساسی در مواجهه و تعامل با یکدیگر، ممکن است برخلاف اهداف و مقاصد نهاد مورد نظر طی طریق کنند.

۵. نهضت علم و دانش در کشور ما با ظهور و بروز نظام اسلامی هرچند در قالب انقلاب فرهنگی و ضرورت هماهنگی دین و علم دنبال شد، اما به دلیل نداشتن فهم دقیق اسلام و عدم تولید محتواهای اسلامی به گونه‌ای که بتوان در همه زمینه‌ها نگاه اسلام

را غالب کرد، عملاً نگاه تجربی و دانش‌های روز، کمّاً و کیفاً سیطره پیدا کرد. این رویه به سبک و الگوی زندگی افراد جامعه نیز امتداد پیدا کرد. فنون و ابزارها و در یک جمله، دانش فنی ما تحت تأثیر این فضا و مبانی تولید و توسعه و امتداد پیدا کرد. این در حالی است که به طور کلی دین ناظر و حاکم بر معرفت‌های گوناگون بشری است و بر علم، شمول و احاطه دارد. اکنون که با مجاهدت علمای اسلامی، تقریباً در بسیاری از حیطه‌های معرفتی بشر، جهت‌گیری‌ها و الگوهای اسلامی کشف و استنباط شده است، انتظار می‌رود فرایندهای دانش بشری و الگوهای عملی زیستی، مبتنی بر آموزه‌های دینی شکل گرفته تا جامعه از سردرگمی و گسست رابطه بین دانش موجود با گزاره‌های دینی نجات یابد. این همان تمدن‌سازی یا تدوین الگوها، بازخوانی روش‌ها و اجرای خدمات و ساخت محصولات بر مبنای اصول و حاکمیت اسلام است. طبیعتاً گام برداشتن در

این مقیاس جز با توسعه همکاری و مساعدت
تمامی نهادهای درگیر در مدیریت و توسعه
علم صورت نمی‌گیرد.

اهداف

۱. نهادهای ساز و هدفمندسازی تعاملات
پژوهشی مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه با
دیگر نهادهای سیاست‌گذار و مولد دانش در
جهت اهداف و چشم‌اندازهای حوزوی؛
۲. رشد، گسترش و ارتقای سطح تعاملات
پژوهشی مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه با
دیگر نهادهای سیاست‌گذار و مولد دانش در
سطوح و ساحات مختلف؛
۳. بازنگری سیاست‌های تعاملات پژوهش
حوزه‌های علمیه براساس روندها و انتظارات
جدید از حوزه‌های علمیه.

منطق تنظیم سند

۱. مفاد سیاست‌ها شامل اصول^۱، چهارچوب‌ها^۲، خط‌مشی‌ها^۳ و جهت‌گیری‌های^۴ کلان و فرابخشی است؛ که سیاست‌های جزئی و دستورالعمل‌های آن باید نگاشته شود و نیازمند طراحی برنامه عمل در استقرار کلیه ضوابط و مقررات و سیاست‌های پژوهشی است.

۲. مفاد سیاست‌های تعاملات پژوهشی، اصول و قواعد عامی هستند که ناظر و حاکم بر راهبردها و برنامه‌های تعاملات پژوهشی بوده و جهت‌گیری‌های عام ما را در راه رسیدن به اهداف و منظوره‌ای تعاملات علمی-پژوهشی مشخص می‌کنند. این سیاست‌ها طبیعتاً به محورها و ابعاد مختلف نظام ارتباطات و تعاملات نظام پژوهشی ما با متعاملین

-
۱. گزاره‌های بنیادی و پذیرفته‌شده منطبق بر مبانی است که عوض نمی‌شود و تابع زمان و مکان نیست.
 ۲. چارچوب، تعیین محدوده‌ها و شرایط و ابعاد یک موضوع است.
 ۳. نوع تصمیم‌گیری برای حل مسائل (پالسی) است که تابع شرایط بوده و به لحاظ زمان و مکان قابل تغییر است.
 ۴. به جهت‌گیری به سمت و سوی فعالیت‌ها گفته می‌شود.

(نهادهای سیاست‌گذار، برنامه‌ریز و مولّد دانش) مربوط می‌شود.

روش و فرایند

فرایند تدوین سیاست‌های کلان تعاملات پژوهشی عبارتند از:

الف) گردآوری و مطالعه اسناد بالادستی (ملی و حوزوی) و مشابه، برای دریافت اهداف و غایات تعاملات پژوهشی حوزه.

مجموعه اسنادی که در تدوین سیاست‌های کلان تعاملی به طور مستقیم و غیرمستقیم مورد استفاده قرار گرفته است، عبارتند از:

۱. سند چشم‌انداز بیست ساله کشور، ابلاغی مقام معظم رهبری.

۲. سند چشم‌انداز حوزه، شورای عالی حوزه‌های علمیه.

۳. سند راهبردی کشور در امور نخبگان (مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی).

۴. مبانی، اصول، اهداف و سیاست‌های کلی پژوهش حوزه‌های علمیه خواهران، مرکز

مدیریت حوزه علمیه خواهران.

۵. منشور مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه،

مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه.

۶. نظام‌های جامع حوزه‌های علمیه، شورای

عالی حوزه‌های علمیه.

۷. نقشه جامع علمی کشور، شورای عالی

انقلاب فرهنگی.

۸. آیین‌نامه تشکیل شورای تخصصی تحول

و ارتقای علوم انسانی، شورای عالی انقلاب

فرهنگی، مورخ ۱۳۸۸.

۹. مجموعه مصوبات شورای عالی حوزه‌های

علمیه، شورای عالی حوزه‌های علمیه.

۱۰. سیاست‌های کلی ابلاغیه مقام معظم

رهبری، مجمع تشخیص مصلحت نظام،

۱۳۹۵.

ب) دریافت اهداف و منظوره‌های تعاملات

پژوهشی موجود در اسناد بالادستی: هدف

کلی و اصلی ارتباطات و تعاملات، اثرگذاری

و نفوذ بر دیگران^۱ و اثربخشی یا دستیابی

۱. مدیریت در اسلام، علی آقاپورز، ص ۱۷۷.

هرچه سریعتر به اهداف سازمان است. طبق اسنا بالادستی، ارتباطات و تعاملات پژوهشی حوزه‌های علمیه به تفصیل بدین منظورها صورت می‌گیرد. این اهداف و منظورها در تمامی سطوح تعاملات پژوهشی با نهادهای پژوهشی قابل پی‌گیری است.

مفاد اهداف و منظوره‌های تعاملات پژوهشی	
۱.	نهادهای سازنده فرهنگ تولید علم بر پایه ارزش‌های توحیدی و با فراوری و بومی‌سازی علوم انسانی بر پایه آموزه‌های وحیانی.
۲.	کمک به تقریب مذاهب اسلامی، همگرایی ادیان ابراهیمی و تشکیل امت واحد اسلامی.
۳.	پیشبرد دیپلماسی علمی در راستای تحقق آرمان مهدویت، آرمان‌های انقلاب اسلامی و تمدن نوین اسلامی.
۴.	پاسداشت و ترویج تاریخ و تمدن اسلامی و آثار و میراث دانش‌مندان اسلامی و سنت‌های اصیل پژوهشی حوزوی.
۵.	نقش‌آفرینی مؤثر در مدیریت تحولات علمی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی کشور
۶.	رویارویی با فعالیت‌های دگراندیشانه جریان‌های فکری معاند نظام اسلامی و مهار پیامدهای سوء فرهنگی شبکه‌های اجتماعی مخرب و معاند.
۷.	شناخت مسائل و نیازهای صادق و موجه و اولویت‌دار پژوهشی روز و آینده نهادهای حوزوی و غیر حوزوی و پاسخگویی به آن‌ها.
۸.	مشارکت در ارائه الگوهای ایرانی - اسلامی پیشرفت، نظامات جامع (در ابعاد گوناگون) و سبک زندگی اسلامی.
۹.	همسوسازی و هم‌افزایی فعالیت‌ها و تجمیع ظرفیت‌های پژوهشی حوزوی و نهادهای هم‌راستا در دست‌یابی به اهداف علمی کشور و حوزه‌های علمیه با بهره‌مندی از ظرفیت‌های موجود (امکانات و تجهیزات و زیرساخت‌های نهادهای علمی و پژوهشی).
۱۰.	دست‌یابی به آخرین اطلاعات علمی و پژوهشی و به‌دست گرفتن نبض تحولات علمی و تأثیرگذاری در مدیریت یکپارچه علم و اطلاعات علمی کشور.
۱۱.	کمک علمی به نهادهای مختلف سیاست‌گذار و برنامه‌ریز و مولد دانش.
۱۲.	تقویت فرهنگ تبادل آراء، تضارب افکار و آزاداندیشی در بین نهادهای پژوهشی.

ج) مطالعه ساختار و ظرفیت‌های مراکز و نهادهای سیاست‌گذار، برنامه‌ریز و مولّد دانش برای تعاملات پژوهشی: از آن‌جا که تعاملات پژوهشی ماهیتی دوطرفه دارند، می‌بایست علاوه بر شناخت اهداف و راهبردهای تعاملات پژوهشی نظام حوزه، ظرفیت‌ها و نقاط تعاملی نهادهای متعامل شناسایی و استخراج شوند و بدین وسیله اهداف تعاملی تکمیل گردند.

نهادهای سیاست‌گذار و برنامه‌ریز و مولّد دانش مورد مطالعه شامل:

۱. شورای عالی انقلاب فرهنگی؛
۲. وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و زیرمجموعه‌های آن (معاونت علم و فناوری نهاد ریاست جمهوری، شورای عتف، مرکز تحقیقات سیاست علمی کشور، جهاد دانشگاهی، پژوهشگاه اطلاعات و مدارک (ایران داک))؛
۳. دفتر تبلیغات حوزه علمیه قم؛
۴. مجلس شورای اسلامی و مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی؛

۵. مجمع تشخیص مصلحت و مرکز تحقیقات
استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت؛
۶. مرکز تحقیقات صدا و سیما جمهوری
اسلامی ایران؛
۷. مرکز آمار ایران؛
۸. مراکز رشد واحدهای فناور علوم انسانی؛
۹. مرکز تحقیقات نیروهای مسلح؛
۱۰. پژوهشگاه‌های فعال در عرصه علوم
اسلامی.

۵) استخراج مضامین سیاست‌های کلان تعاملی: اسناد بالادستی، در خصوص تعاملات پژوهشی بر چه سیاست‌ها و خط‌مشی‌هایی در ارتباط با هر یک از نهادهای پژوهشی تأکید دارند؟ چه سیاست‌هایی را در مسیر رسیدن به اهداف و منظورهای تعاملات پژوهشی از آن‌ها استخراج کرد؟ این تأکیدها ممکن است صرفاً ناظر به نوع کنشگران باشد یا ممکن است ناظر به بعدی از تعاملات پژوهشی، مانند روش‌ها و زمینه‌های تعامل در ارتباط با هر یک از نهادها باشد.

ه) جمع‌آوری نظرات و استعلام از مدیران و دست‌اندرکاران درگیر با این مسئله و دسته‌بندی هر یک از مضامین سیاست‌ها طبق منطق پیش‌گفته.

و) تشکیل گروه کانونی و گفت‌وگوی گروهی (بارش فکری) افراد درون‌سازمانی و متخصصان و کارشناسان بیرونی برای تنظیم و تنقیح و بومی‌سازی سیاست‌ها و اعتبارسنجی آن‌ها.

ن) جمع‌بندی سیاست‌ها و ارائه سیاست‌های کلان، عام و شامل تعاملات پژوهشی: در تدوین سیاست‌ها در ابتدا سیاست‌های مربوط به زیرشاخه‌های هر یک از نهادهای پژوهشی (سیاست‌گذار، برنامه‌ریز و مولّد دانش) به صورت جزئی، جداگانه و خرد احصا گردیدند، سپس همهٔ سیاست‌های خرد زیرمجموعهٔ هر یک از نهادها جمع‌بندی و در نهایت به صورت کلان و عام ارائه شده‌اند.

محورها	مفاد سیاست‌های تعاملات پژوهشی
عام	۱. اهتمام به توسعه هوشمندانه تعاملات پژوهشی با گرایش‌ات و سلايق و نحله‌های فکری مختلف ضمن تحفظ بر اهداف و ارزش‌های اصیل حوزوی.
عام	۲. تاکید بر اندیشه‌های امامین انقلاب (حضرت امام علیه السلام و مقام معظم رهبری علیه السلام) و توجه به رهنمودهای مراجع عظام (مدظله‌م).
عام	۳. محوریت حدود شرعی و قوانین موضوعه، اخلاق و شئونات حوزوی.
عام	۴. التزام و پابندی به سیاست‌های کلان علمی کشور.
عام	۵. اهتمام به روان‌سازی تعاملات پژوهشی با نهادهای پژوهشی.
سیاست‌گذار و مؤلّد - درون حوزوی	۶. توجه ویژه به فعالیت‌های پژوهشی مرتبط با تاریخ و تمدن اسلامی و آثار و میراث دانش‌مندان اسلامی و سنت‌های اصیل پژوهشی حوزوی.
سیاست‌گذار برنامه‌ریز و مؤلّد	۷. اولویت‌بخشی به نهادهای پیشران پژوهشی (مرجعیت و نخبگان علمی) در تعاملات پژوهشی.
سیاست‌گذار و برنامه‌ریز	۸. اهتمام به مشارکت فعال در دیپلماسی علمی و تعاملات برون مرزی در پیشبرد اهداف نظام اسلامی.
سیاست‌گذار، برنامه‌ریز و مؤلّد - برون حوزوی	۹. ارتقای همکاری نظام‌مند و موثر حوزه‌های علمیه با ستادهای راهبری تحول‌در علم فناوری کشور.
برنامه‌ریز و مؤلّد	۱۰. توسعه و تعمیق و ارتقای همکاری با نهادهای پژوهشی در مبنای سند الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت و بیانیه گام دوم انقلاب.
برنامه‌ریز و مؤلّد	۱۱. اهتمام به توسعه و بهره‌گیری از فضای مجازی در تعاملات علمی.
برنامه‌ریز و مؤلّد	۱۲. مشارکت فعال در انجمن‌ها، قطب‌ها و کانون‌های علمی مشترک میان حوزه و نهادهای علمی دیگر.
برنامه‌ریز و مؤلّد	۱۳. حضور جدی در شبکه شناسایی نیازها و اولویت‌های پژوهشی کشور.
برنامه‌ریز و مؤلّد	۱۴. توجه جدی به توسعه و تعمیق آزاداندیشی و تقویت فرهنگ تبادل و تضارب آرا و افکار.
برنامه‌ریز و مؤلّد - برون حوزوی	۱۵. حضور فعال و اثرگذار در مدیریت یکپارچه علم، فناوری و اطلاعات علمی کشور.

برنامه‌ریزی و مولّد	۱۶. حرکت به سمت استقلال و پویایی اقتصاد پژوهش و ایجاد منابع پایدار پژوهشی با شناسایی و ارائه خدمات و فعالیت‌های پژوهشی و کاربردی‌سازی و تجاری‌سازی تولیدات علمی، بجای جلب حمایت‌های مالی صرف از دیگران.
مولّد- فراملی	۱۷. روان‌سازی تعاملات علمی و تبادل آرا با اندیشوران بین‌المللی و استفاده از نظریات و ایده‌ها و نوآوری‌های علمی آن‌ها.
مولّد- فراملی	۱۸. توسعه تعاملات پژوهشی برون‌مرزی با حضور فعال و محوری در مراکز و دپارتمان‌های دین‌شناسی، اسلام‌شناسی، شیعه‌شناسی و دیگر دپارتمان‌های مرتبط در دانشگاه‌ها و مراکز علمی و فرهنگی معتبر بین‌المللی تأثیرگذار در عرصه جهانی تولید علم.
مولّد- استانی	۱۹. توسعه و تسهیل تعاملات و همکاری‌های پژوهشی با نهادهای پژوهشی در سطح استانی و شهرستانی در ابعاد مختلف.

